

ЗАКОНИК

д. 8129

Владике Црногорскога

ПЕТРА I — СВЕТОГ

Установљен 18 октобра 1798 год. на Цетињу.

Издао и у кратко поправио

Стево Петровић-Његош

КАНДИДАТ ПРАВА.

Пригод намирених „Застава“ фонду

Цијена 60 хелера

Ц Е Т И Њ Е,

К. Ц. Државна Штампарија
1903.

ПРЕДГОВОР

„Направши само један егземплар законика црногорскога и брдског не могу пропуштити да га не дам печатати, који већ 54. године у рукопису лежи; а и данас се по њему суди и на њега се суд позива и осудања, с тим изражењем: „Као што је Св. Петар осудио“ Да су Црногорци и од старијег времена законике имали, то је вјеројатно; али равним преобратима морао је пропасти, те би могло лако то исто и са овим бити, чему је доста један пожар, пак је све пропагло, као да га није ни било. Тим више вриједно је овај закон на свијет издати, што је он састављен у оном мјесту и од оних људи, који своју законитост на природном темељу оснивају; који по спојој народној знаности и витештву цијене и човечност; који нијесу састављали за другог него за себе; који нијесу исти закон правили у богатој и изобилној палати, већ на камену и у камену, и цијенећи себе, цијенили су и сав народ, а знајући и почитујући правду за себе, знали су и почитовати правду и за народ; он данас Црногорцу, а Црногорац сјутра њему.“

Овијем ријечима попратио је познати наш историчар М. Медиковић своје издање законика Владике Петра — и моје је перо одише слабо да овом уводу ништа додајем. Па ипак

ћу нешто додати. Додаћу ћу, јер се сиједи старина, док је ово писао, није издао да ће успомени не само на рукопис него и на његово разиње готово утријети једна гора, много гора непотода од псжара — а та је немарност наша за светиње, које су нам пражедови оставили. Јер заиста то није ништа друго до немарност кад се у свој Црној Гори не би могли наћи него највише двадесетак људи, који што знају и о Законику Њвава Давида, а камо ли о овом Св. Петра; а на-против има бар ст. младах мање или више образованих људи, који ни о егистенцији ових закона не знаду!

Из разлога, дакле, које је сам Медаковић навео и рад овога што мало прије поменух, мислим да веће бити с горета ако Законик Владике Петра издам, да га не покриве тама заборана, која га је из најбоље покривати почела.

Најбоље би, додуше, било издати заједно Законик Владике Петра с овим Њвава Давида, но пошто ми је то за сад немогуће, мислим да то није добар разлог да бар овај не издам.

У овом издању Законик је овакав, каква сам га код Медаковића нашао, а то значи вјерно с рукописа преписат. Гледао сам да га и у оригиналу видим, но пошто се Дворски Архив сад уређује, те је све испреметано, морао сам се с Медаковићевим издањем задовољити. Напомињем да сам само старословенска писмена (као ю, а, ђ, і иј) замијенио Вуковим правописом, а све остало, пак и интер-

пунцију, оставио као код Медаковића. Затим сам Законик у кратко поправио.

Ја сам тврдо увјерен, да ово издање није сувишно и да ће омладина наша с поносом и вољом читати, како су јој се бједови и умиру мучили, уређивали се и договарали — а све да боље очувају ово гњијездо слободе; а најмјенујући приход ове књижице нашем занатлијском фонду, мислим, да је то један разлог више да Законик блаженопочившег Господара Петра I шви број читатеља увидаде.

Из Петков-дан, 1903.

Ст. Петровић-Његош.

Неколико ријечи о овом Законику.

Законик Владике Петра I први је писати законик црногорски. Садржи 33 члана, од којих су први 16 — писачи, како Милаковић тврди, сопственом руком Владичином — писали године 1790, а потоњи им 17 додати 1798. Овако потпун законик обнародован је на Петинџе 18 октобра 1798. пошто га је тога дана одобрила народна скупштина и главари се црногорски заклели да ће се наредбама његовим покоравати. Сем овог законика имамо још једну, као што је Медаковић врло лијепо назива, закону стегу из доба Владике Петра I. Ова је изашла 20 јуна 1796 године, прије него ће Махмут-паша први пут на Црну Гору ударити.

Законик Владике Петра издао је први пут Рус А. Н. Попов у Петрограду године 1847, као додатак свом делу „Путовање у Црну Гору,“ а други пут позвати наш историчар М. Медкович у Земљу године 1850, као прилог својој историји Црне Горе. Одатле га је одштампао Јиричек у својој збирци „Свод Закона слајанских.“

У издању Медковичеву Законик је датиран 17. Августа 1803, по чему би се могло помислити да је те године и обнародован. Али није тако, већ је народна скупштина, која се је тога дана на Петинју држала, поново одобрила и главари се поново загледали и на ону законску стелу од године 1796 и на Законик. Узрок је томе био што је, — као што Милаковић на 176 страни своје историје вели — „самовоља народа присиглила Владикеу те је опет на ново 1803 године 17 августа сазвао на Петине народну скупштину, која је пребацила законе попунила и суд под именом кулука установила.“

Пок. Крсто Војновић, бивши професор на Загребачком свеучилишту, приказујући у „Раду“ Југославенске Академије (књига ХCVI свеска XXV) Именисни Законик, осврће се у кратко и на Законик Светог Петра, те на основу тврдње Милаковићеве, коју мало прије цитирах, мисли да је Законик 1803 године попуњен су шест потоњих чланака — од 28-ог па до 33, који се вбиља кулуком баве. Али да није тако, но да је Законик већ 1798 године 33 члана имао, видимо из увода самога Законика, у ком се вели: „Наподећи се ми

главари и старешине.... на једнокупни сабор и вијећу у Манастир Петине 1798 год, и осмогбра 18 дне сви једногласно... установиomo закон..... а то како ниже у 33 тоcke саборно учиненоме по реду поговара.“

Скупштина дакле која се је 17 августа 1803 на Петинју држала одобрила је ону законску стелу од 1796 године а уједно и законик, па је, установивши кулук, или оне потоње шест чланова (28—33) изменила или нешто о кулуку уметнула.

*

У законик у Светог Петра, ма да је по броју чланова био мањан, заступљене су скоро све правне стране, али понудише казненa: изгубе чланке 15 и 30, који су приватно-правне природе, чланка 20, којим се увађа порез и чланка 22, у ком је описат судски поступак, сви су остави казнене природе.

Разне су у Законик у ове: новчана казна и ошудбина, тамница, одузимање имућа, губитак службе и части, прогонство и смртна казна.

а.) Новчана казна увида се за ударца ногом или кампцем (члан 8.) и за крађе које се први пут учине (члан 14).

б.) Тамница је прописана за један једини случај и то кад давајуца обећа или даде судији мито (члан 25).

в.) Одузимање имућа: убојница, који из државне побјегне (члан 3) и оное који уграби жену иза жива мужа или девојку преко воље родитеља (члан 11).

г.) *Губитак службе и чисти*: за судију који брани давинију а не може доказати ва- што га брани (члан 23), за судију који при- мито (члан 24) а губитак службе за лијена и немарна еудучију (члан 28).

д.) *Прогнато*: за издајника и вас његов дом (члан 1), за оног који уграби жену и за жива мужа или ђевојку преко воље родитеља (члан 11) и за свјетеника, који би ово двоје вјенчао (члан 12).

ђ.) *Смртна казна*: за издајника отечества (члан 1), за вликовца који убије брата Прно- горца или Брђанина без иједне кривице и нужде (члан 2), за јатака вликовачкога или му бранитеља (члан 4), за лупеже, који по други пут уграде (члан 17) за мејданџије, који муте братства и племена (члан 21) и за онога који од силе и навлаш штету другоме чини (члан 30).

За многе пак случајеве казна није вако- ном одређена, него је судије према увиђав- ности одредити могу (виђи чланове 19, 21, 26 и 30), а у неким приликама препоручује им се да сами лијече аго, другим ријечима да гледају да измире завађене стране.

На први мах казне нам у Законнику из- гледају престроге; смртна је казна на пр- тројака: вјешање, каменовиње и мушкетарија (отњем из пушак), а смртна је казна чак и за лупежа одређена, који ма какву ствар по други пут уграде. Па ипак те казне нијесу ни мало престроге. У казненом ваконику Кар- ла V (*Constitutio Criminalis Carolina*) казне су

управо гровне (вађење очи, кидање руку, језика, носа, уши, четворење и т. д.), па ипак Сигт Милер у предговору свог издања тога законика вели да су те казне прави благо- слов (*Segen*), шта више да су благе, ако се узму у обзир средовјечне прилике и још горе казне којим су се људи, тобож од закона, слу- жили (Miller, Hals oder Reihliche Gerichtsord- nung Kaiser Karls V, Leipzig, Reclam).

Узмемо ли дакле и ми у обзир самовољ- ство, које је за доба Владике Петра I владало и да су се крађе као неко јунаштво сматраде, а рад њих се чешће и племена а камо ли броства и села тукли, не треба да се чудимо што је за поновљену крађу одређена смртна казна.

Што пак Законик Владике Петра особито улаже, то је, да у њему никако нема тјелесне казне, коју је за вријеме Владике Рада увео онај познати Ивановић, а одатле — на жа- лост пренесена у Законнику Њњазз Данила, па чак и за женске! (виђи чл. 77 Даниловог Законика).

Не могу а да читаоце особито не упо- ворим на неколико чланова Законника Владике Петра, који нам јасно показују како су ти људи право и правду схваћали.

За чланак 22 може се слободно рећи да он, сем оне архипастирске препоруке „да се сјете судије да нијесу вајамници“, садржи и чисто модерне уставне судског поступка: Пошто судије, помоглиши се Богу да их про- свијетли и стваром намјером да ће без хајтера судити, отпочну извиђање треба да редом обе

странке слушају и да не дозвољавају да се давајуце пресијечају или свађају, но редом и тихо своје разлоге исказују, како би их судија схватио а писар записати могао. Судцу је осим тога дужност да припита за све што није разумно, а такођер да опомене давајуцу да није што ваборавио казати; по увијек да пита само један а не свикомци, како би се ствар јасније извиђети могла.

Пошто се је све то свршило, давајуце излазе и судије вијећају. Затим позивају странке, достављају им пресуду усмено, а дају им је и писмено. Напокон пресуда се записује у судску књигу!

Особито су лијепо изложени разлози зашто се порез улађа и Војновић с правом каже да би и данашњи државници морали то вада пред очима имати и добре разлоге дати прије него ли народ оптеретити! Лијепо је изложено на даље зашто се за поновљену крађу одређује смртна казна (члан 17), а још се љепше препоручује мир с браћом Приморцима. Једном ријечи све је тако написато и изложено, да се ни једном чланку вежа што приговорити.

На више ћемо мјеста наћи оно право начело „lex ad gratiam non est trahenda“ (Закони немају повратне силе), тако се у члану 15 изричито вели: „Ово се говори по данас ва оне, који хоће што куповати, а не за оне, који су до сад куповали“.

Самообрана је такођер најстрожије забрањена и граница њена тачно одређена (виђи чланак 10, 16, 18 и 31).

Многе су установе овог законика пренесене у општем Имовинском Законику, а да и не говорим о Даниловом, који није ништа друго до проширени Законик Владике Петра. Али о овоме други пут.

*

О ступању на снагу Законика Владике Петра I не може говора бити, јер ма да га је народна скупштина у два пут одобрила и главари се црногорски на њ загледали, опет се наредбама његовим нијесу покоравали.

Милаковић каже да је Законик ва мало времена имао силу, а неки чланови нијесу никда ни ступали на снагу за доба Светог Петра. Тако су на пр. Црногорци и главари црногорски одбили плаћање пореза већ 8-ог септембра 1803, а тобож су се 17 августа на Законик загледали! Порез је овај увео тек Владика Раде — и то силом оружја.

Урок што закон није ступио на снагу и донио жељених плодова у првом је реду самоваља главара и појединих племена. Узмемо ли к томе у обзир да су — како Томановић вели — „Племена жигурета засебним животом уједињена само идејом независности и поштовањем према Господару“, а да су Митрополити црногорски, све до Владике Раде, били номинирани поглавари државе и државну власт по имену вршили, не треба се чудити што Законик није на снагу ступио.

Темељ законске силе лежи у приватном ауторитету власти, а Митрополит је Петар I

располагати само јаким моралним средствима
Богословом и кметовом.

Па ипак је Законик Светог Петра од не
измјерне користи за уредбу Црне Горе и
даљи наш државни и правни развитак.

Прије свега он је, и ако законске сил
имао није, опет много стигао самовољу гла
вара и снизго број кривних освета, које су
све рјеђе и рјеђе бивале докле их је у по
четку влада Ћвџава Данила савијем нестало

Осим тога он је пријешао у обичај и
вријеме Владике Рада збоља се је по њему
судило и на њега су се судије позивали,
изразењем — као што Медаковић вели —
„Како је Свети Петар осудио.“ По члану 20
пак навео је, како већ рекох, Владика Рада
и порез и тако је Законик, што се је држав
на власт у руке Господара више концентри
сао, све вишу и вишу законску снагу до
бијао. Законик дакле Светог Петра, који је
дјеломично из обичајног права настао и ње
гове установе, које су послје у обичај при
јешле, приједио је и маг да не имао потпуног
законску снагу за вријеме Владике Рада. Ћвџа
Данило је тај Законик послје проширио (ма
да у указу, којим се Законик проглашује
нема ни ријечи о Законнику Светог Петра,
што је *старијаско морало бити*, јер Законик
Ћвџава Данила није ништа друго до проши
рене Законика Светог Петра) — елем наглави
да је Законик Владике Петра I први и главни
камен темељца нашег државно-правног ра
звитка.

Остављајући коме другом, ко више и
спреме и времена има, да се опширније овим
закоником позабави, ја ћу овај кратки при
каз завршити скромним мојим мњењем: да је
законик Светог Владике величанствен и узви
шен, као што му је цео живот и рад величан
ствен и узвишен био

Литература:

- Историја Медаковића (издање Браће Јо
вановића)
Историја Медаковића (Земун 1850)
Законик Ћвџава Данила.
Рад Југословенско Академије (св. XXV).
Поповичъ „Лазаръ“ Черногорскій Владика
Петръ I. „Киевъ. 1897.
Томазовић „Петар II као Владатац.“

ЗАКОНИК

ОПШЧИ

ЦРНОГОРСКИ И БРДСКИ

Во Имя Господа Спаса Нашего Исуса
Христа, Амин.

Находећи се ми главари и старешине и
оставља брѣћа наша из сваког племена и
наше слободне области Црногоре и Брда на
јединокупни сабор и вијећу у манастиру Це-
литње 1798 гола, октобра 18 дне, сви једино-
гласно и договорно установисмо закон, по
којему се напријед можемо владати и управ-
љати на изглед прочијех народах от свјета, а
то како ниже у 33 точке саборно учињеноме
по реду изговора:

Перве.

Привинајући великога Бога у помоћ и
на обрану нам, потврдисмо једним гласом
свијолици писмо наше Августа истога числа,
то јест на дан Преображења Христова 1797
гола на Цетинје учинено, које се при овој
књиги наводи, и тако у истоме писму свакога
издајника прогласиству и аманети предасмо и от
сваке чести и поштења братскога испустисмо,
тако и у овом садашњему потврдисмо и су-

више рекосмо, да таквота обшчепароднота кривниа и нас његов дом између нас иско- ренимо и да от њета никога не оставнимо.

Друго.

Будући једнство, мир, тишина и сваки добри поредак није могуће удржати, ако сврху злота и самовољнога чоека не би кастига било, тога ради рекосмо и зароку учинисмо, ако по данас Црногорац убије брата нашег Црногорца од Брђанина, или Брђанин Црно- горца, без иједне кривнице и нужде, њето од силе и опачине, да се такви убојница неможе никакним благом одкупити, но ако се ухвати да буде обешен, од камењем побјен, али огњем ил пушакх разнесен.

Треће.

Ако тога убијалца не би могли ухватити, њето би изван наше границе у туђу земљу побјегао, то његово имуће да се има све, од малга па до велика, процијенити и од тога половину дати ономе, коме буде зло учинио, а другу половину за глобу земљску узети.

Четврто.

Такви убојница и земљски непријатељ и кривне да никада повратка на своју ста- рину ни у друго мјесто међу нама имати не може; који ли би Црногорац или Брђанин тога злочинца примио и код себе држао, или га пратио и бранио, или тано и не ухватио, пошто чује и разумије злочинство што је

учинио, таквота једнако ћерати и кастипати како и самог убијалца. будући се његов друг и бранитељ учинио. По чему али људи, кад не буду имати бранитељах, неће имати ја- кости чинити зло, како су се научили, а бра- нитељи неће злочинце бранити, када за њих стану плаћати и суду одговарати.

Пето.

Ови рукеставни и убојница ако би се икад у којему драго мјесто ухватити или убити могло, да га најерани Црногорац или Брђанин једнако убити може, колико и они којему је ов брата убио, и тако да се пре- бије један за другота, а прави да не може мјесто кривца платити.

Шесто.

Ако који пушком или ножем рани кога у свађу када се инадом и прицом око чега знаде, то да се имају пред судом довести и да суд с почетка разабере све по реду који је започео инад и свађу, за коју ли ствар и нужду и који је зачео први бој чинити и оруђе прихватити против својета брата Цр- ногорца. У вријеме, када може суд расудити такове ствари и више и када је забранено да се не чини бој и самовољна освета, тако дакле познавши све како је било и колико се који у кривници изходно, еметовати рану према чега буде праведно, разбирајући и остале од једнога или обојнице учинене са- трјеке поставити кастиг, ће се пристајало буде.

Седмо.

Који Прноторац оружјем или дрвом или каменом удари и рани на правду Божију, која од силе и опачине — да се јунак назове, ће прилике и потребе од јунаштва није, на таквога да се рана и глоба двоструко суди.

Осмо.

Ако пак који удари брата Прноторца ногом или камишем, такви да плати за овај ударац црвинах педесет, ако ли га они убије, пошто буде ударен, за њега да поговора није, колико ни за дупека који у крађу погине.

Девето.

Могло би се догодити, да се коме пушка омакне, или којим другим начином да некећи чојка рани или убије, како се то на многа мјеста догађаго, но такво зло пристоји суду, дом лијечити, колико се може боље учинити.

Десето.

Ако који убије чојка, напастника врху себе бражећи се и заклонијући га Богом, да се от њега прође, а он неуступи, него преко тога погине, и то зло ваља судом лијечити, као и оно нехотице учињено.

Једанаесто.

Који чоек узме туђу жену или жана мужа или угради девојку, коју му небуду девојачки родитељи или својта и близика девојачца, која

родитеља жинијех нема по обичају и закону арнапастирскоме дали, такви да се има бегати како безаконик и грабитељ туђе дјече, и да му става у напу земљу није, а његово није да се процијеви и раздјели, како и овога, који самосилно чојка убије.

Дванаесто.

Који поп вјенча чоека с женом или жина мужа, али с девојком уграбљеном на силу, или с другом, коју закон недопуштаје вјенчати, такви да будет лишен свештенства и прогнан из нашега общества беззастено како безаконик и проклети хулител закона Божија и како губитељ души хришћјанских.

Тринаесто.

Ако дупеж погине, али се рани иду у крађу, да за њега поговора није, будући ови договорно рекосмо, да га сва земља бије једнако како и Рукоставника.

Четрнаесто.

Који се дупештина вађе од пријед него га је вјера и зарука међу нама на Целине 1796 на Преображеније Августа 6 дан утврђено, такве дупештине да се имају судити по староме обичају, а што се пак вађе у ово вријеме од стеге и преко вјере и заруке до сад украдено, али што по данас који дупеж украде, то да будет невершено како сетенција наша прошлога годишња на Господичине учињена пропшлого изговара; то јест за го-

ведо мало или велико осудбине цекинах дванаест, а глобе земаљске цекинах десет. За једно углишче челах равним начином, како и за једно говедо и осудбина и глоба да се има судит и подмирит.

За брва много или великота осудбине тагијера пет, а глобе тагијера десет. За покрађе из куће, или из обора и остаје различите дупешчине, разбирајући једно по једно редом и цијенећи колико која ствар асприх ваља, пак на прама цијене поставити личну глобу и осудбину, на примјер речи која ствар један грош ваља, на то нека буде осудбине грошах пет, а глобе грошах десет.

Ово се разумије за сваку покрађу из куће и изван куће уградену и повешену, не спомињући дјете лудо, које би што од дјетинске лудости учинило, али друго чељаде, које нема чисте свијести и памети.

Петнаесто

Љоји чоек хоће по данас продавати кућу или баштину или виноград или метех и дураву, или остало своје недвижно имуће, нека најприје пита и повули своји близнику пред сједоцима, пак ако не би ећела близника купити нека повули мерганаца, то јест раздијоника од баштине неби ли он ећио купити, тада слободно нека продаје кому може у своје село или у своје племе, само ваља да учини књазу најмање пред три поштена чојка или сједока, како је близнику и мерганаце нудио и како они нијесу хотели, или нијесу могли купити. А који

буде књазописанц нека своје име и презиме подпише, такођер годиште и дан од мјесеца да се чисто знаде и када је књига писана и на које мјесто, пред коима именом и презименом сједоцима, од којета су племена били сједоци и како су они подписали, или неумјеући писати крсте учинили за више вјероватије, како је продаја по закону учинена и подпуно плаћено, а инако куповица не може бити.

Ово се говори по данас за оне, који хоће што куповати, а не за оне, који су до сад куповали.

Шеснаесто.

Сваки, који има што исекати, или дул, или повраћу, или преузам или плени, или коју штељу и похору, или оставу малу или голему ствар, нека ниште судом и разлогом да буде помирен, а сам да узима ништа без руке суда, ако ли не послужа који, биће подложен глоби и кастигу према његове кривине, колико заслужио буде.

Будући све ово више писано договором саборним учинили, и опет па данашњи август 17 дан, а 1790 гола всеобщим сабрањем нашим разгледали и потврдили, за потребно судиско представити ниже сједујућег правла:

Седмнаесто.

Знајући да највише зла и кровопролиће у нашој земљи с дупеках бива, и да су томе највише родитељи криви, који испочетка

нехоћеју своју дјecu с добрим дјелом воспитати, и ни у страху Божијему содржавати, него их још некоји уче и силују да туђе имање грабе и краду, и да свако зло и беззаконје чине, како што су и ови чинили, тога ради рекосмо и с овим капитулом ставили смо, који дупеж по данас украде вола или коња у којему драго мјесто у Приморју и у Брдима, или у Приморју нашој браћи пријатељима, који се находе у цесаригравској земљи и држави, да се такови дупеж има проферати једнако како и убицаоу који самосилно без сваке кривине чедовјека убије, будући када украде туђег вола или коња, он сву четад од онога дома учинијел, више него једно четаде да вагоде, а особито свораш, која другог коња ни вола нема, нити су вриједни стећи да таково купе, но да продаду башчину или друго сиромаштво и имање и тако да остану без чега за прибавит животине, без којег живијет немогу; ако ли дупеж по данас украде брва, или коју другу ствар, која ваља као један брва, то је за први пут да има платити како у четрнаестом правилу говори; ако ли се пак и други пут у таковој крађи нађе, да се има судит и кастити, као и они, који самовољно убиство учине, зашто се већ дупежи трпјети и подносити немогу; дакле нека сваки у будушће знаде, што га допанут хоће ако се у дупештину обрати; а родитељи нека своју дјecu уче да с миром стоје и нека се не лакоме на дупештину, коју су се научили јести од туђе муке, што им

свинов доноси; такођер и сваки домаћин от куће, нека своју браћу и четад на добри начин наставља и учи да зло не чине и туђе не краду, јер и онако биће им жалост, кад који за злочинство буде от суда кастити.

Осамнаесто.

За садржати с Приморцима мир и тишину суједну, које приноси на обоје стране вазину корист и срећу забрављује се свако самовољство и овета. А што који Приморац имаде од Приморца исплати, то века нити по путу суда, јер иначе биће подложен казни; на исти начин, који би међу нама смутњу чинио или зло у Приморју и Брди приносило што се тиче до мртвих главах, које су неки Приморци раним дужни, и то нека стоји како и њиве главе и ране, које су наци њима дужни и у толико биће вријеме да сваки судом олговори, и да плати колико се који дужан находе, само нека од наше стране забрива и самовољне овете не буду, која може на непослушност казит и телоту навести; а Правитељство, које има от свијех нас постављено бити, да управља общенародне посге, биће у дужности за то и све остало што би се посад догодило, мислити; дакле и сваки Приморац и Брданин нека се спомене да сам по себе без питања суда и правитељства не чини.

Деветнаесто.

Познато је свакоме да пазари служе за корист народа и да се без пазара живити не

може; али и то нека сваки знаде да они имају бити мирни и слободни без сваке мутње и кавге, на исти начин како и црква; но будући неразумни народ по својему самољубству нити једно нити друго пазе него највише ивате и прице и кавге пред црквом и на пазаре чине, от чега не само пазари остају у смутњи и народ жадносно враћа се натраг бев својега удовољства, него црква Божија наводи се поругана и обесчаћена, зато сам Бог пошље кастиг на такови народ, који беззаконно у једном злочинству и мрво-сти живе, зато рекосмо и тежелојто стабилно-смо, који Протогорац или Врбанан по овоме нашем састанку и договору заведе пред црквом или на којему драго пазару инад и кавгу, да се има такови хватит и суду земаљскоме предат.

Двадцето.

Ни један народ не може бити честит ни срећан, у којему законитога суда и доброт правитељства нема и ни једно правитељство без помоћи стојати неможе: зато дакле сви народи на свијету на свако годиште дају у општу мирну порез, колико је у којему мјесту и држави речено; а то не дају за друго, него за самех себе, да се на оне новце држи правитељство и судници и војска, која ће их од непријатељске напасти бранити и чувати од сваког злога и опакога чоека, да они могу мирно и без свакога страха своје после оправљати, и спокојно и мирноћи живити. А то је и нама од највише потребе

и тако учинио да свака кућа даје годините парак и лигити динарах шездесет. Будући наши Пресвијатчени Господин Митрополит и Ка-валер Петар Петровић најпрви дао цијели приход од свијех земаља етиминоста Мана-стира, које се налази у Сивачки читлак, и ове новце да има сваки кнез с главарима от своје кнежевине сваке године сабрати и на ден рођества пресвијатија Богородици у Мана-стир на Петине и ђе правитељство буде доносити и од правитељства писмо увети, које он може у своју кнежину приказати нека сваки знаде како је и колико новача предао јест; а на ове новце биће садржати ђуди, који ће по законима судити.

Двадесет про.

Находи се међу нама људих, који често са малу ствар нову, другога на мејдан, али неће да дјеле сами јунаштво, него један и други кинију и купе војску, све што више може. па ето мејдана из пушпакх, доклен називне по толико носилах и закрве народ, да се њиова дјеца кољу, а мејданџије на страну зарави и весели. нити који чини ни пристапа, ће може погинут.

Тота ради нека сваки знаде ако се по
сад нађе такви меланџија у вашу земљу,
биће кастигом от суда земаљског и от
свијех нас ћеран како алочинац и возмугитељ
народа.

Двадесет второ.

Када судци сједу на своје мјесто судити ствари по њиховоме разуму и разсудженију подносице.

Прво: ваља да се спомену, што они гласом народа по вољи Божијој са судце и управитеље постављени јесу, а не, како најманици, но како отци прави и бубитељи очеве чества.

Друго: моли се Богу, да им даде просвешћеније разума силу мудрости, за познати што је праведно, свето и богоугодно.

Треће: пазити своје објешчаније и заклетву да преступити или по хајтеру суде, него по правци малому како и великому, јербо суд Божи јест.

Четврто: слушати једне пак и друге стране разлоге редом и недопуштавати прете огити ријечи давуцаје да један другому у ријечи улази и прекида говорене, него када први изговори, нека други почне говорити, и нека обојица говоре тихо без ивата и вике, како може писар и сваки судцац њинове разлоге записати и разумјети, а ће потреба буде којег припитати, да опет каже, што није први пут чисто изговорио, или да није заборавао што казати, то нека један судцац пита, а не свикогити, и пошто обје стране на пуњу вољу изговоре свекитице своје разлоге, тада нека се уклоне, за учинити судцаца мјесто слободно да они могу све по реду чисто

разабрати и сентенцију праведно по начину учинити, која ће се дати ономе, којему се пристои; а друга једнака при кацнегарији правитељства у записану књигу остављати.

Двадесет треће.

Ако који судцац зачне који у суду судећи бранити, немоћи доказати разлога и правце начетаја брани и неравобирају мисли своје дружине, него само да се негова ријеч броји а не другога, који правце мисли имаде, и ко боља разлог о правци доноси, такови отвара себе и каже, да је хајтерија, митније, и новител овда, а не истинити судцац и правител народа, зато има бит не само противан и липен вјечно сваке главаресе чести и поштена, него и сувнише подложен жестокому кастигу, такођер и он, који би за мито или за пријатељски хајтер или по својему неразумију икакове тајне открио и казао што управитељство за общенародну корист чини, или говори потајно и сакривено; јер ни једно дјело неможе напредовати жезломим путем кад се међу дружинном издајник и шпијон нахођи.

Двадесет четврто.

Ако се најде, да који судцац заште или узме от икота мита најлостиво за оправдати кривца, и окривити правоту човека, такови да се има из суда безчестно прогнати.

Двадесет пето.

Који чоек по данас обећа или којему судцу даде мита, и ако се то дознаде, неће бити потреба искати на даде, него ће он сам тијем митом себе отерати и казат да нема правнице ни разлога супрот онога, с којим се хоће пред судом правдати и зато има бити осуђен како кривац под затвор у тамницу да стоји за сваки ценин нећељу данах, а то мито, који буде дао или обећао да пође у општу мирину, и да се обећа и даде соку, који би насочио унапријед судца митника из оних главарах, што су по догвору земаљском у суднике и управитеље земаљске постављени или осталог чојка, који би икаквом судцу дао или обећао мито.

Двадесет шесто.

Сваки мали и велики Црногорац и Брђанин остаје у дужности поштене и добре судце које смо добровољно изабрали и по согласију и догвору за суднике поставили слушати, почитовати и љубити сваку чест снинема нависити. Ако ли се који нађе да речене судце обезвести и осрамоти, то ће свијех нас, који смо их поставили осрамотити и ми ћемо таквог искати, да свијема за безчест и срамоту одговори.

Двадесет седмо.

Када судци неби једнаке воље и сагла-сија били сврху које ствари, коју би хтели судити, него једни овако, а други онако

расуђивали, у такву висулу ће буде виши број судаца, остаци јакост од разлога на њихову страну, или да по души реку, да они то без свакога мита и хајтера својим разумом познају да је праведно како говоре.

Двадесет осмо.

Ако би који кудукчија заметнуо немир и смутњу међу дружином, таквога нетријеф него одма послати дома, и искат от онога племена којег другот на мјесто његово добројетелна и у дружину погодна чојка, такођер управит и непослушна или љенива и безбрижна кудукчију.

Двадесет девето.

Будући како судци и управитељи тако и кудукчије на обшченародни трошак постављени да непазе на работају друго него земаљске после и по начину, да испуњају како ће бити у земљи мир и тишина боља, по чему ни један не може бити слободан ходити за својима послима дома, или на своје путеве и трговину, него стојати до реченога времена на службу земаљску вјерно, како судца то и постављени.

Тридесето.

Када се која мала или голема штета от похаре жита, сијена, винограда, бостана, зграде, разсадника, или које му драго ствари у које племе нестине учинена то догоди, остаје енесу и главарима од племена да процене и да чине похарнику нека штету без

свакога да њиха одмицања плати; ако он
силом и задарцима на властито похарао, та-
кога суду земаљскоме објавити, да буде ка-
стигнут како злочинац супротивник тишине
земаљске.

Тридесет прво.

Свако, којему би напастни човек учинио
коју малу или велику пакост и штету или
преузимао и дачином или другим самоси-
лним и грабителством, нека прикаже суду
земаљском а нека се сам своје воље не свети.

Тридесет друго.

Како свештеници у свепечене днели у
презема, такођер кнезови и старешине од
племена јесу дужни, свакога домаћина од
куће научити и свакому говорити, да мирно
у љубави са сваким живе, да се Бога боје
и да зло говорити и чинити престану, и да
се спомену и разумију ове сетенције, илити
кастите којесмо сви договорно учинили сврху
свакога злочинца, и то нека сваки домаћин
од куће запамти и својој деци и чедци
каже, да се чувају од кастита, от којег неће
се моћи откупити, ако зло учине, будући се-
тенција учинена за свакога приђе него да је
који зло учинио, и свакому најпријед казано,
да ни један после не може рећи, да није знао,
што закон за које зло одговара. Знаде дакле
сваки, зашто смо се свиколци договорно
прво у манастир учинили на Станевеће, пак
опет на Петине потврдили и сунше што је
мањкало представили.

Тридесет треће.

Дужност свакога сина отечесва неже и
понуђа да он буде вјеран и уздав својему
отечеству, и да га ниједно благо и богатство
од тога развојити не може, нити га подмити-
ти, да се назове издајник и неврник своје
браће и отечества; у ову се дужност ми сви-
колци находимо, будући сви рођени и воспи-
тани у једном отечеству, али по несрећи мало
је нас који ову блажену и сваке чести и по-
хвале достојну дужност, познајемо; дај Боже!
што би ова у познање наше свима дошла и
што би ми први синови и љубитељи дра-
гајшет отечества савокупно и нераздовојено и
унапријед могли називати се. По чему и по-
требно јест да како судци и управитељи, та-
ко и сваки, који на општенародну својета
отечества службу опредељен и постављен
буде, имаде најприје учинити заклетву от
вјерности по нижеписаном начину, како се
то чини међу свијем народом и у све велике
и мале државе.

За сачувати и уздржати све ово више-
написано и на тридесет и три члана раздије-
љено, учинисмо свиколци заклетву, челују-
ћи честни и животворнији крст и свјатоје
Евангелије, при том и свјатих мошци вели-
комученика Пантелеимона.

На Петине, Августа 17 числа 1803. года
Под знаменом всеобщаго Варјака.

Истота дана потврђена је и законска стела, коју су сви главари договорно установили и потврдили године 1796, Јула 20. она гласи:

Во имја пресвјатија јединосушћнија и јединственија приснопоклањаемаја и нераздјелнија втријех ипостасјех христоворјашчија Троци, отца и сина и св. духа Амин.

Ми главари и старјешине и вес збор Црногорскога общества будући днес собрани на једино мјесто, видећи што Турци ваздашњи хришћанскога рога непријатељи собирајут војску и чине све војничке приправе радећи ден и ноћ јавнијем и тајнијем начином како би нас и нашу браћу Брђане разурили и под своју власт и тиранство подложили, и ђецу нашу у вјечну невољу и робство затворили, и под жестоки јарам варварски поробљенија поставили; тога ради сви јединосушно и договорно рекосмо и темељито стабилосмо и утврдиосмо како ниже сего изговара:

П Р В О.

Привајајући пресвјатое имја Господа Бога вседржитеља у помоћ нашу, друг другу, племе племену, нахија нахији тврду и чисту вјеру и ријеч од чести и поштења дадосмо да се издати и преварити међу собом нећемо.

Д Р У Г О.

Рекосмо и заклетвом утврдиосмо, да ће тођ би непријатељ окренуо и на коју би страну на нас и на браћу нашу Брђане ударио да хоћемо један другоме бити у помоћ и за

благочестиву вјеру нашу хришћанску нојевати и своју крв пролити и љубезно отечество и дражјинују вољност и слободу вашчипчати; први свјатлија и монастири, и доме ваше, жене и дјecu нашу с помошћу всесјаљаго втроице славимаго Бога оружјем нашим бранити.

Т р еће.

От днени ланашњега и унапријед ако би се наша који Црногорац, или које сего, али племе, или која нахија, да буде издајник јавнијем или потајнијем начином, таквога сви јединогласно предамо вјечноме проклетству како јуџу предајеца Господња, и како злогчестиваго Вука Бранковића, који издаде Србље на Косово и вјечну мравот и проклетство от народа на себе привече, и от милости Божије отпаде, и таквога браћегога и хришћанскога крвника и издајника, који би се наша, не само што вјечноме проклетству предамо и рекосмо да га буде аياته и да јест пред Богом сито свјета и будућпачаго одговорник за све, што би зли и преваром и издајом учинио, него и крв наша на њега и на њада његова от земљи на небо, јакo же Авела да вопијет и да останет како крoв Христа спаситеља нашего народ Јеврејски.

Ч е т в р т о.

Таквога издајника увијек от сабора и общества нашега одлучиосмо да чести и поштења нема него он и род његов да останет во вјек у срамоту и безчест, како издајник вје-

ре и закона и хулити њ имена Божија и крв-
 ние свѣта нашегъ народа, и ако би Богъ у наше
 вријеме увидио и послао кога гођ овом
 земљом управљати и владати, али послје
 нас у вријеме наше дјеце и наследника; то
 ми твому господину и дјеци нашој остав-
 љамо ово писмо за изглед, да и у то вријеме
 и во вјек они издајник и његов род да нема-
 ју чести ни пошчења ни оставе милости ни-
 какве, него да будетъ како род кривоупре-
 ступни и пријевари, у ненавистъ свакому и
 мрвостъ.

Пето.

Све ово вишеписано договорно рекосмо
 и нашимъ заклетвомъ утврдисмо, предъјући чест-
 ни и животворящци крестъ и свјатое Еванге-
 лие и својеручно подписасмо и кресте који
 писатъ неумјесмо нашимъ рукама учинисмо.

Шесто.

И свака нахвја да прими и узме по једно
 писмо, које хоће држати у своје руке, да се
 нахоји от рода у род, а у Митропољји једно
 остависмо, које има битъ сахранено међу Гра-
 мате и хрисовуље царске и свакому царско-
 му, кралевскому али принцескому двору и
 посланику приказано.

*Јоанъ Радонићъ, првоторски губернаторъ, сирдаръ
 Јово Петровићъ, кнезъ Вукъ Богдановићъ, и остали
 сви главари од све Црноторе*

